

การพัฒนาทุนมนุษย์ทางพระพุทธศาสนา : โอกาสทางการศึกษาของสามเณร
ในประเทศไทยในยุคดิจิทัล*

HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT THROUGH BUDDHISM: EDUCATIONAL
OPPORTUNITIES FOR NOVICES IN THAILAND IN THE DIGITAL AGE

พระธณัญชัย กนต์พลญ์

Phra Thanonchai Kantapanyo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email :phrathanonchai@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษา การพัฒนาทุนมนุษย์ทางพระพุทธศาสนา โอกาสทางการศึกษาของสามเณรในประเทศไทยในยุคดิจิทัล ผลจากการศึกษาพบว่า การบรรพชาเป็นสามเณรเป็นกระบวนการเตรียมความพร้อมบุคลากรทางศาสนาให้พร้อมทั้งคุณวุฒิ วิทยวุฒิ เพื่อทำหน้าที่ศาสนทายาทที่ดี เป็นหลักพึ่งพิงของพุทธศาสนิกชนอย่างแท้จริง จึงกล่าวได้ว่าวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบรรพชาเป็นสามเณร คล้ายกับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ คือเตรียมตัวเป็นศาสนทายาทในอนาคต และเป็นไปเพื่อความหลุดพ้น เป็นไปเพื่อบรรเทากิเลสให้เบาบาง ดำเนินชีวิตอย่างสงบ เพื่อไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตตามนัยทางพระพุทธศาสนา คือพระนิพพาน ส่วนการศึกษาที่เปิดโอกาสให้สามเณรได้ศึกษาเรียกว่าพระปริยัติธรรม โดยมุ่งเน้นวิชาการในด้านพุทธศาสนาเป็นหลัก ปัจจุบันแบ่งการเรียนการสอนออกเป็น 3 ส่วน คือ แผนกสามัญ แผนกธรรม และแผนกบาลี โดย 1.การศึกษาในแผนกสามัญศึกษาเป็นการเรียนในสาขาวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาเช่นเดียวกับโรงเรียนสามัญทั่วไป ปัจจุบันนี้ยังมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ เปิดโอกาสให้เรียนทางพระพุทธศาสนาและวิชาการที่เป็นการศึกษาสามัญ 2.การศึกษาแผนกธรรม โดยมีการศึกษา 3 ระดับ คือ นักธรรมตรี นักธรรมโท และนักธรรมเอก 3.ส่วนการศึกษาแผนกบาลี เป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมจากพระไตรปิฎก ซึ่งเขียนเป็นภาษาบาลี โดยแบ่งเป็น ประโยค 1-2 ถึง ประโยค ป.ธ.9

คำสำคัญ : การพัฒนาทุนมนุษย์, พระพุทธศาสนา, สามเณร

Abstract

This academic article aims to study the development of human capital through Buddhist teachings and the educational opportunities available to novice monks in Thailand in the digital era. The findings of the study indicate that ordaining as a novice monk is a process of preparing religious personnel with both academic qualifications and maturity to serve as capable successors of the Buddhist faith. This process ensures that they can become true pillars for the Buddhist community. Thus, the true purpose of ordaining as a novice monk is similar to that of ordaining as a fully ordained monk, which is to prepare them to be future religious successors and to achieve liberation, reducing defilements and living peacefully in accordance with the ultimate goal of life in Buddhism, which is Nirvana. As for the education provided to novice monks, it is called Phra Paliyatham (Buddhist Studies), which focuses on academic learning in Buddhism. Currently, the curriculum is divided into three parts: 1. The general education department, which follows the curriculum set by the Ministry of Education, similar to that of regular schools. Nowadays, there are also Buddhist universities offering courses in both Buddhist studies and general academic subjects. 2. The Thamma department, which includes three levels of study: Nakthamma Tri (Beginner Level), Nakthamma So (Intermediate Level), and Nakthamma Ek (Advanced Level). 3. The Pali department, which involves studying Buddhist scriptures written in the Pali language, with the curriculum divided into levels from PAL 1-2 up to PAL 9.

Keywords : Human capital development, Buddhism, novices

บทนำ

การพัฒนาทุนมนุษย์ทางพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา คือ ทรงไว้ซึ่งคำสอนที่เป็นองค์ความรู้เรียกว่า เป็นพระไตรปิฎกที่สามารถสืบทอดและเผยแผ่แก่ประชาชนได้เพราะฉะนั้นผู้ที่สืบทอดคำสอนทางพุทธศาสนาจึงเป็นผู้ที่มีความสำคัญนอกจากพระภิกษุแล้วยังมีสามเณรที่เข้ามาศึกษาเล่าเรียนและเป็นทุนมนุษย์ทางพุทธศาสนาที่ดีที่สามารถพัฒนาความรู้ทักษะทัศนคติรวมถึงหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่จะสอดแทรกให้สามเณรได้ประพฤติปฏิบัติและเป็นผู้นำทางการปฏิบัติธรรมแก่ประชาชนต่อไปได้

การพัฒนาทุนมนุษย์ทางพุทธศาสนาจึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสอนให้เป็นหลักในการปฏิบัติคือการศึกษาศรีธรรมคือพระไตรปิฎกและวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับหลักการปฏิบัติที่เป็นทฤษฎีเพื่อให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจอย่างถ่องแท้และสามารถปฏิบัติได้ถูกต้องทางที่จะพัฒนาทุนมนุษย์ทางพุทธศาสนานั้นจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องพัฒนาทางการศึกษาเล่าเรียนไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในส่วนของธรรมวินัยนักธรรมบาลีหรือการศึกษาในทางที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาหรือทางโลกมีมหาวิทยาลัยสงฆ์และปริยัติสามัญเป็นต้น จะสามารถพัฒนาสามเณรที่เป็นทุนมนุษย์ให้เข้าใจและสามารถสืบทอดอายุพุทธศาสนาได้อย่างยาวนานเพราะในปัจจุบันเป็นโลกแห่งดิจิทัลที่มีการสื่อสารออนไลน์ที่รวดเร็วทันสมัยมีข่าวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันกับพุทธศาสนาแต่ขาดการเชื่อมโยงผู้ที่จะไปชี้แจงหรืออธิบายที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาที่ชัดเจนส่วนใหญ่จะเป็นฆราวาสหรือประชาชนทั่วไปที่มีความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาและมีความกล้าที่จะพูดออกสื่อเท่านั้น ส่วนพระภิกษุสามเณรมีข้อกำหนดและมีข้อจำกัดหลาย ๆ ข้อที่ไม่สามารถที่จะไปออกสื่อต่าง ๆ ได้แต่การเตรียมความพร้อมที่จะพัฒนาทุนมนุษย์ความรู้วิชาการต่าง ๆ เพื่อเตรียมความพร้อมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญ ผู้เขียนจึงแนะนำเสนอการพัฒนาทุนมนุษย์ทางพุทธศาสนาและเชื่อมโยงโอกาสทางการศึกษาของสามเณรในประเทศไทยในยุคดิจิทัลนี้

วัตถุประสงค์ของการบรรพชาในพระพุทธศาสนา ก็เพื่อคัดสรรเอาบุคคลที่พร้อมจะเข้ามาใช้ชีวิตแบบนักบวชมาฝึกตามหลักการในพระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพในการดำรงชีวิตตามอุดมคติคือการดับทุกข์ และเข้าถึงพระนิพพาน ส่วนวัตถุประสงค์ที่เกิดจากการใช้ชีวิตตามอุดมคติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ถือว่าเป็นผลพลอยได้ที่เกิดจากการใช้ชีวิตที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ตามแนวทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ดังนั้นการบรรพชาเป็นสามเณรเป็นกระบวนการเตรียมความพร้อมบุคลากรทางศาสนาให้พร้อมทั้งคุณวุฒิ วิทยวุฒิ เพื่อทำหน้าที่ศาสนทายาทที่ดี เป็นหลักพึ่งพิงของพุทธศาสนิกชนอย่างแท้จริง จึงกล่าวได้ว่าวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบรรพชาเป็นสามเณร คล้ายกับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ คือเตรียมตัวเป็นศาสนทายาทในอนาคต และเป็นไปเพื่อความหลุดพ้น เป็นไปเพื่อบรรเทากิเลสให้เบาบาง ดำเนินชีวิตอย่างสงบเพื่อไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตตามนัยทางพระพุทธศาสนา คือพระนิพพาน แต่ในปัจจุบันวัตถุประสงค์ของการบรรพชาได้เปลี่ยนแปลงไปนักเรียนที่ตัดสินใจบรรพชาเป็นสามเณรมักจะมีวัตถุประสงค์เพื่อหาโอกาสศึกษาต่อทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งนี้เป็นการลดภาระของครอบครัวและเพื่อให้สามารถเลี้ยงดูครอบครัวของตนเองได้ในอนาคต

ประโยชน์ของการบรรพชาเป็นสามเณร

การบรรพชาเป็นการเปลี่ยนจากสถานภาพของเด็กมาสู่ความเป็นบรรพชิตรุ่นเยาว์ เว้นขาดจากการครองเรือน มุ่งแต่ประพฤติพรหมจรรย์ ศึกษาและปฏิบัติในหลักของไตรสิกขา ซึ่งได้แก่ศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ดังนั้น การครองเพศบรรพชิตเป็นสามเณร จึงเป็นวิถีชีวิตที่สนับสนุนให้ประพฤติตนเพื่อความหลุดพ้น

จากกิเลส เป็นทางปลอดโปร่งจากกิเลส อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวง ด้วยเหตุนี้นักเรียนที่ออกบวชในพระพุทธศาสนา หากศึกษาและปฏิบัติให้รู้แจ้งในไตรสิกขาอย่างถ่องแท้แล้ว ย่อมได้รับประโยชน์อย่างมากมาย

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงผลของการบวชเป็นสมณะ ซึ่งรวมถึงการบรรพชาเป็นสามเณรแก่พระเจ้าอชาตศัตรู ซึ่งเสด็จเข้าเฝ้าทูลถามปัญหาในกลางดึกที่ชิวกัมพวัน สวณมะม่วงของหมอชีวกโกมารภัจจ์ ดังมีปรากฏในสามัญผลสูตร ซึ่งพอสรุปได้ว่า การบวชมีประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. พ้นจากความเป็นทาส เป็นกรรมกร
2. ไม่ต้องเสียภาษี
3. พระเจ้าแผ่นดินทรงคุ้มครองและถวายความอุปถัมภ์
4. เป็นผู้ไม่มีกลิ่นจากการเปียกเปียกผู้อื่น
5. สำรวมในอินทริย์
6. มีสติและสัมปชัญญะ
7. สันโดษด้วยปัจจัย 4
8. ละนิเวศน์ 5
9. ได้บรรลุลุณาน 4
10. ได้บรรลุลูริชา 8 (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2540)

นอกจากนี้ในปัพพชาสูตร พระอานนท์เถระได้กล่าวถึงผลดีที่เกิดจากการบรรพชา ซึ่งสรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการบรรพชา ซึ่งเป็นทางสะดวกแก่การบำเพ็ญเพียรทางจิต อีกทั้งบรรพชิตผู้สำรวมระวังดีแล้ว ย่อมเป็นที่เลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน อุบาสก อุบาสิกาทั่วไป

สรุปได้ว่า การบวชทำให้เกิดอานิสงส์ 3 ประการ คือ 1) อานิสงส์ที่จะพึงได้แก่ตัวผู้บวชเอง โดยส่วนใหญ่ การบรรพชาหมายถึงการพ้นไปจากการเผาผลาญของไฟกิเลสและไฟทุกข์ ดังนั้นหากผู้บวชได้ประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัดก็ย่อมพ้นจากทุกข์ 2) อานิสงส์ที่จะพึงได้แก่ผู้อื่น หมายถึงการมุ่งตอบแทนบุญคุณของผู้มีพระคุณเป็นที่ตั้ง เช่น บิดามารดา 3) อานิสงส์แก่พระศาสนาเนื่องจากการบวชมีความมุ่งหมายให้เป็นการสืบสานอายุพระศาสนาโดยผู้บวชจะต้องประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจัง และนำไปบอกต่อหรือสั่งสอนผู้อื่นต่อ ๆ ไป เพื่อเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา

กำเนิดของสามเณร

หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ และได้ออกเสด็จจาริกแสดงธรรมโปรดบุคคลต่าง ๆ ได้สาวกเป็นผู้ติดตามเป็นจำนวนมาก พระเจ้าสุทโธทนะ พระราชบิดาของพระองค์ เมื่อทรงทราบข่าวว่าพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว และเสด็จมาประทับอยู่ ณ เวฬุวันมหาวิหาร จึงทรงจัดส่งคณะทูตไปกราบทูลเชิญให้เสด็จ

กลับมาโปรดพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ ทรงพยายามอยู่ 9 ครั้ง แต่ไม่สำเร็จ ในครั้งที่ 10 ทรงส่งกาฬุทายี อำมาตย์ไปพร้อมบริวาร ซึ่งทั้งหมดได้ออกบวชเป็นพระภิกษุเหมือนกับคณะทูตอื่นที่แล้วมา แต่ในที่สุดก็กราบทูลเชิญเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ได้สำเร็จในขณะที่ประทับอยู่ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ ขณะที่พระพุทธองค์เสด็จรับบิณฑบาตที่พระราชานิเวศน์ พระนางยโสธราได้มีพระราชเสาวนีย์แก่ราหุลราชกุมารว่า “พระสมณะนั้นเป็นพระราชบิดาของเจ้า เจ้าจงไปทูลขอทรัพย์มรดกจากพระองค์” พระราชกุมารจึงเข้าเฝ้าพระพุทธองค์แล้วกราบทูลด้วยความรักในพระบิดาว่า “ข้าแต่พระสมณะ พระฉายาของพระองค์เป็นสุข” แต่ยังมีทนต์ได้กราบทูลขอพระราชทรัพย์ พระพุทธองค์ก็เสด็จกลับเสียก่อน พระราชกุมารจึงตามเสด็จไปเบื้องหลังพลากราทูลว่า “ข้าแต่พระสมณะ ขอได้โปรดพระราชทานพระราชทรัพย์มรดกแก่หม่อมฉันด้วยเถิด” พระพุทธองค์ทรงเห็นว่าโลกิยทรัพย์เป็นไปเพื่อทุกข์ในวัฏฏะ คือการเวียนว่ายตายเกิดด้วยอำนาจกิเลส กรรมและวิบาก แต่อริยทรัพย์ประเสริฐกว่า เมื่อพระองค์เสด็จถึงที่ประทับคือนิโครธาราม จึงรับสั่งให้พระสารีบุตรเถระ พระอัครสาวกเบื้องขวาบวชราหุลราชกุมารเป็นสามเณร โดยมีพระบรมพุทธานุญาตว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการบวชกุลบุตรเป็นสามเณรด้วยไตรสรณคมน์นี้” (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2540)

การบรรพชาเป็นสามเณรของราหุลราชกุมาร เป็นสาเหตุให้พระเจ้าสุทโธทนะทรงเสียพระทัยเป็นอย่างมาก เพราะความหวังสุดท้ายที่จะมีผู้สืบราชสันตติวงศ์ได้สิ้นสุดลงแล้ว เนื่องจากนั้นราหุลราชกุมาร ซึ่งเคยเป็นความหวังในการสืบราชสันตติวงศ์ต่อจากพระองค์ได้ออกบวชไปก่อนหน้านั้นแล้ว 4 วัน ดังนั้น ในวันหนึ่งจึงได้ทูลขอพรจากพระพุทธเจ้าว่า “หม่อมฉันขอประทานพระวโรกาส ขอพระคุณเจ้าทั้งหลายไม่พึงบวชบุตรที่มารดาบิดายังไม่อนุญาต พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าก็ทรงประทานพรนั้น และทรงรับสั่งให้ปรับอาบัติทุกกฎแก่ภิกษุที่ล่วงละเมิดรุ่งขึ้นได้เสด็จไปเสวยพระกระยาหารที่พระราชานิเวศน์ ทรงแสดงมหาธรรมปาสาชดก โปรดพระบิดาให้บรรลุนานาคามีผล จากนั้นจึงเสด็จเที่ยวจาริกไปโดยลำดับ

ผลจากการบรรพชาเป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนาของราหุลราชกุมาร เป็นเหตุก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ประการหนึ่งในการรับกุลบุตรเข้าบวชในพระพุทธศาสนา คือ กุลบุตรนั้นต้องได้รับการอนุญาตจากบิดามารดาเสียก่อน หรือหากบิดามารดาเสียชีวิตแล้ว ต้องได้รับอนุญาตจากญาติพี่น้องเสียก่อนโดยมีพุทธานุญาตให้ยึดถือปฏิบัติกันสืบมาจนถึงทุกวันนี้

สรุปได้ว่า ผู้ที่จะบวชจะต้องมีคุณสมบัติดังนี้คือ เป็นคนมีหลักฐาน มีอาชีพชอบธรรม ไม่ใช่คนจรจัดเป็นสุภาพชน มีความประพฤติดี ไม่เป็นนักเลงมีร่างกายสมบูรณ์ สามารถบำเพ็ญสมณกิจได้ไม่เป็นคนชราไร้ความสามารถไม่เป็นคนทุพพลภาพ เช่น ตาบอด หูหนวก มาแต่กำเนิดมีความรู้อ่านและเขียนหนังสือได้เป็นผู้มีความสามารถกล่าวคำขอบรรพชาอุปสมบทได้ด้วยตนเองส่วนผู้ที่มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ไม่สามารถบรรพชาได้ เช่น ทำความผิดหลบหนีอาญาแผ่นดินหลบหนีราชการ (เช่น หนีทหาร เป็นต้น) ถูกตัดสินจำคุกโดยฐานเป็นผู้ร้ายสำคัญ ถูกห้ามอุปสมบทเด็ดขาดทางพระศาสนา (เช่น ต้องปาราชิก เป็นต้น) มีโรคติดต่อเป็นที่น่ารังเกียจ (เช่น วัณโรคในระยะอันตราย) มีอวัยวะพิการจนไม่สามารถปฏิบัติกิจพระศาสนาได้

บทบาทและหน้าที่ในชีวิตประจำวันและโอกาสทางการศึกษาของสามเณร

เมื่อสามเณรได้บรรพชาเข้ามาใช้ชีวิตสมณเพศแล้ว จะต้องศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีรวมทั้งการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาควบคู่กันไป เท่าที่สามเณรจะสามารถศึกษาได้ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้สามเณรได้ศึกษาหาความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลก ซึ่งคณะสงฆ์พิจารณาเห็นความจำเป็นจึงอนุญาตให้ศึกษาวิชาการทางโลกควบคู่ไปด้วย แต่ในขณะเดียวกันสามเณรก็ต้องปฏิบัติกิจและข้อวัตรของสมณเพศอย่างครบถ้วนพร้อมกันไปกับการศึกษาเล่าเรียนด้วยดังนั้นการดำเนินชีวิตประจำวันของสามเณรจะเริ่มต้นตั้งแต่ 4.00 น. หรือ 5.00 น. ขึ้นอยู่กับกฎระเบียบของแต่ละวัด ซึ่งสามเณรจะได้รับมอบหมายหน้าที่ให้จัดสถานที่ฉันภัตตาหารเช้า-เพล และจัดสำรับอาหารจากที่พระภิกษุสามเณรบิณฑบาตมาโดยพลัดเวรหมุนเวียนกันภายหลังฉันภัตตาหารเช้าเสร็จแล้ว ภิกษุสามเณรต้องปฏิบัติกิจของสงฆ์ คือไหว้พระสวดมนต์ ต่อจากนั้นสามเณรต้องศึกษาพระธรรมวินัยทุกวัน ซึ่งหากตรงกับวันพระจะงดการเรียนและจะมีการแสดงพระธรรมเทศนาโดยพระเถระผู้ใหญ่ ในภาคบ่ายเมื่อฉันภัตตาหารเพลเสร็จแล้วสามเณรต้องศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ณ โรงเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งหากตรงกับวันพระขึ้น หรือแรม 15 ค่ำ จะงดการเรียน และจะต้องรับศีลจากพระภิกษุผู้ปกครอง เมื่อถึงเวลาเย็นถึงค่ำ ภิกษุสามเณรต้องปฏิบัติกิจของสงฆ์ คือไหว้พระสวดมนต์เช่นเดียวกับในเวลาเช้าของทุกวัน

นอกจากกิจหรือข้อวัตรดังกล่าวข้างต้นแล้ว สามเณรยังต้องทำหน้าที่อุปัฏฐากพระเถระหรือพระภิกษุอื่น ตามแต่ท่านจะเรียกใช้ เช่น คอยประเคนสิ่งของต่าง ๆ ทำความสะอาดกุฏิ ทำความสะอาดบริเวณวัด หรือทำในสิ่งที่พระภิกษุไม่สามารถทำได้ตามพระวินัย เช่นการตัดหญ้า หรือการตัดต้นไม้ เป็นต้น และในแต่ละปีมีกิจกรรมที่วัดต้องจัดเตรียมสถานที่สำหรับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นประจำ เช่นวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา หรือวันเข้าพรรษา เป็นต้น พระภิกษุจะเป็นผู้จัดเตรียมสถานที่โดยอาศัยกำลังของสามเณรเข้ามาช่วย จึงเห็นได้ชัดเจนว่า ชีวิตของสามเณรมีภาระกิจมากและเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ยาก เนื่องจากต้องอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย และยังต้องอยู่ในกรอบของการบังคับบัญชาอีกด้วย ซึ่งเป็นชีวิตที่แตกต่างจากเด็กวัยรุ่นโดยทั่วไปอย่างสิ้นเชิง

ส่วนหนึ่ง คือ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นโดยมหาเถรสมาคม (มส.) ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2514 และ พ.ศ. 2535 ซึ่งปัจจุบันใช้ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2546 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร ทั้งในวิชาธรรมและวิชาสามัญควบคู่กันไป และเพื่อสร้างศาสนทายาทที่ดี มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง สามารถธำรงและสืบทอดพระพุทธศาสนาให้เจริญสถาพรต่อไป

โอกาสทางการศึกษา

คุณค่าของการบรรพชาเป็นสามเณร

การบวชสามเณรนั้นเป็นอุบายวิธีการทำตัวเยาวชนซึ่งมีอายุยังไม่ถึง 20 ปี เข้าไปใกล้ชิดพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง มีเวลาปฏิบัติศีลทางพระพุทธศาสนาได้มาก ในสมัยพุทธกาล การบวชเป็นสามเณรก็เพื่อส่งเข้ารับการอบรมนิสัยให้เรียบร้อย และเพื่อศึกษาเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ทั้งทางภาษาหนังสือและวิชาจริยาศึกษา เพราะสมัยก่อนวัดเป็นเสมือนคลังแห่งวิชาการ ส่วนในสมัยในปัจจุบันการบวชเป็นสามเณรมีคุณค่าที่สำคัญ ดังนี้"

1. เป็นการเข้ามาฝึกอบรมอุปนิสัยให้เรียบร้อยมีระเบียบวินัยสามเณรต้องยึดระเบียบวินัยถือศีล 10 ข้อ เป็นการสร้างนิสัยให้เรียบร้อยตั้งมั่นในเบื้องต้นให้เกิดมีขึ้นได้มากกว่าคนที่ไม่ได้บวช

2. มีโอกาสมากในการศึกษาเล่าเรียน ในสมัยโบราณวัดเป็นเสมือนคลังวิชาการทั้งทางโลกและทางธรรม แม้ในสมัยปัจจุบันการศึกษาวินัยได้เปลี่ยนไปอยู่ภายนอกกำแพงวัดก็ตาม บางส่วนก็ยังศึกษาเล่าเรียนได้ภายในวัด ส่วนวิชาการทางธรรมทางศาสนา ก็สามารถศึกษาเล่าเรียนได้ภายในวัดทุกสมัยเรื่อยมา เพราะเด็กที่ขาดโอกาสด้านการศึกษาได้อาศัยสถาบันวัดสร้างอนาคตทางการศึกษาให้กับตนเองโดยวิธีการบวชเป็นสามเณรแล้วศึกษาเล่าเรียนได้ทั้งภาควิชาการทางโลกและทางธรรม

3. ทำให้ได้พบอริยทรัพย์ - อริยทรัพย์ คือทรัพย์อันประเสริฐได้แก่ความมีศีลธรรม มีศรัทธา มีปัญญา เป็นต้น การบวชเป็นสามเณร ถือเป็นโอกาสที่ได้สัมผัสกับวิชาศีลธรรมและศาสนาโดยตรง เพราะถ้ามีวิชาศีลธรรมดีก็จะเป็นประทีปส่องทางที่สว่างไสวแก่ชีวิตได้เป็นทรัพย์ที่ใช้แล้วไม่รู้จักหมดสิ้น ยิ่งใช้มากก็ยิ่งเป็นคุณค่าแก่ชีวิตไม่เหมือนกับทรัพย์ภายนอก ซึ่งใช้แล้วหมดสิ้นไปได้

4. เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาจะมีอายุยืนนานไม่สูญหายไปจากโลกก็เพราะมีผู้เข้ามาบวชเรียนเข้ามาศึกษาและปฏิบัติธรรมสืบต่อกันมาตลอดสาย เพราะผู้ที่เข้ามาบวชมีโอกาสเสวยเวลาดีกว่าผู้ที่ไม่เป็นบรรพชิต เพราะมีโอกาสและสิ่งแวดล้อมเอื้ออำนวยในการศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติธรรม ดังนั้นผู้เข้ามาบวชได้ชื่อว่า ได้สืบต่ออายุพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดีอีกทางหนึ่ง (นาวาเอกวัชร วัฒนนิรันดร์, ม.ป.ป)

คุณสมบัติของผู้บรรพชาเป็นสามเณร

ผู้ที่ จะเข้ามาบวชเป็นสามเณรนั้น ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติหลายประการที่ควรบรรพชาเป็นเบื้องต้น คือ

1. เป็นเพศชายไม่เด็กเกินไป โดยมากมีอายุตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไป
2. ไม่เป็นโรคติดต่อร้ายแรง
3. ไม่เป็นคนมีอวัยวะบกพร่อง เช่น มือเท้าขาด นิ้วขาด หูขาด จมูกหวีน เป็นต้น
4. ไม่เป็นคนพิการ คนบ้าวิกลจริต

เมื่อผู้ปกครองกำหนดเวลาบวชแล้ว พี่พาดังกล่าวจะบวชสามเณรไปฝากท่านเจ้าอาวาสวัดที่จะบวชหรือพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งตามที่ตกลงกัน เพื่อให้เด็กฝึกหัดขนบธรรมเนียมของการเป็นสามเณรและเตรียมท่องจำคำขอบรรพชาให้ได้ถึงวันบวชผู้ปกครองก็จะเตรียมดอกไม้ ธูปเทียน ผ้าไตรจีวร พระอุปัชฌาย์ก็เริ่มแนะนำทำให้เริ่มพิธี

ขอบรรพชา พระอันดับพระสงฆ์อนุโมทนา สามเณรกวัดน้ำอุทิศส่วนกุศล เป็นอันเสร็จพิธีการบรรพชาเป็นสามเณร ขึ้นอยู่ที่คำกล่าวไตรสรณาคมนคือการกล่าวถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ ที่เรียกว่าการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะที่พึ่งนั่นเอง นิยมกล่าวเป็นภาษาบาลีตามพระอุปัชฌาย์ว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ฯลฯ เมื่อผู้ขอบรรพชากล่าวจบคำว่า ตติยมปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ฯลฯ แล้วก็จะสำเร็จภาวะการเป็นสามเณร เพราะการบรรพชาสามเณรนั้นจะสำเร็จได้สมบูรณ์ด้วย การถึงไตรสรณาคมน์ ส่วนศีล 10 ข้อที่รับจากพระอุปัชฌาย์เป็นเพียงข้อบัญญัติ เพื่อเป็นข้อยึดถือ ปฏิบัติตนของสามเณร มิใช่ความสำเร็จเป็นสามเณร นอกจากศีล 10 ข้อหลักสามเณรต้องปฏิบัติตาม ธรรมเนียมอื่น ๆ อีกตามความจำเป็น

การศึกษาที่เปิดโอกาสให้สามเณรได้ศึกษาเรียกว่าพระปริยัติธรรมซึ่งโรงเรียนพระปริยัติธรรมคือโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนขั้นพื้นฐานให้แก่พระและสามเณร โดยมุ่งเน้นวิชาการในด้านพุทธศาสนาเป็นหลัก ปัจจุบันแบ่งการเรียนการสอนออกเป็น 3 ส่วน คือ แผนกสามัญ แผนกธรรม และแผนกบาลี โดย

การศึกษาในแผนกสามัญศึกษา เป็นการเรียนในสาขาวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษา เช่นเดียวกับโรงเรียนสามัญทั่วไป ซึ่งมีทั้งหมด 8 สารวิชา อาทิ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปะ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สุขศึกษา และพลศึกษา ปัจจุบันนี้ยังมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ เปิดโอกาสให้เรียนทางพระพุทธศาสนาและวิชาการที่เป็นการศึกษาสามัญทำให้พัฒนาสามเณรที่เป็นทุนมนุษย์ทางพุทธศาสนาให้มีความรู้และนำไปสู่การปฏิบัติและเผยแผ่พุทธศาสนาต่อไป

การศึกษาแผนกธรรม ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมในพุทธศาสนาโดยใช้ภาษาไทยในการเรียน การสอน ซึ่งมี 4 สารวิชา คือ พุทธประวัติ ธรรมะ พระวินัย และเรียงความโดยมีการศึกษา 3 ระดับ คือ นักธรรมตรี นักธรรมโท และนักธรรมเอก

ส่วนการศึกษาแผนกบาลี เป็น การศึกษาพระปริยัติธรรมจากพระไตรปิฎก ซึ่งเขียนเป็นภาษาบาลี โดยแบ่งเป็น ประโยค 1-2 ถึง ประโยค ป.ธ.9 ซึ่งเบื้องต้นผู้เรียนต้องเรียนเรื่องการอ่านและเขียนภาษาบาลีก่อน และเรียนจนถึงระดับที่สามารถแต่งโคลง ฉันท์ ภายภาค กล้วย ได้ การเรียนแผนกบาลีนี้ถือว่าการเรียนขั้นสูงของการศึกษาแบบพระ เพราะผู้ที่สามารถอ่านภาษาบาลีออกก็จะสามารถอ่านพระไตรปิฎกได้ ทำให้เข้าใจพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้ง อ่านอรรถกถาและฎีกาเข้าใจได้หมดจึงถือว่าผู้ที่เรียนจบถึงประโยค 9 เป็นผู้ที่มีความรู้กว้างขวางทางด้านพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่า ความสำคัญการบวชเรียน ทำให้เกิดประโยชน์ คือ นอกจากผู้ผ่านการบวชจะได้รับการขัดเกลานิสสัย จิตใจ และมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวแล้ว คนโบราณถือว่าคนที่ยังไม่ได้บวชเรียน เป็นคนที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ผู้ชายพออายุครบแล้วจะต้องบวช การบวชถือว่าการอบรมบ่มนิสัยให้ศีลธรรม และเป็นการตอบแทนบุญคุณของบิดามารดาผู้ให้กำเนิด ดังนั้นการบวชจึงถือว่าเป็นประเพณีที่จำเป็นสำหรับลูกผู้ชายทุกคน และช่วยสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ทำให้พ่อแม่ ญาติพี่น้องได้มีโอกาสทำบุญ เข้าวัดฟังธรรมคลุกคลีกับวัดมากขึ้น

แผนภาพที่ 1 การพัฒนาทุนมนุษย์ทางพระพุทธศาสนา : โอกาสทางการศึกษาของสามเณรในประเทศไทยในยุคดิจิทัล

สรุป

การพัฒนาทุนมนุษย์ทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปิดโอกาสทางการศึกษาความสามเณรในยุคปัจจุบันจึงมีหลายช่องทางไม่ว่าจะเป็นการศึกษานักธรรมการศึกษาบาลีหรือการศึกษาสายสามัญคือปรีดีสามัญหรือมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่งเปิดโอกาสให้สามเณรในเข้าศึกษาและรายวิชาความรู้ได้อย่างมากมายเมื่อมีการศึกษาแล้วก็นำไปสู่การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมและการเผยแผ่พุทธศาสนาซึ่งอยู่ที่ตัวบุคคลของสามเณรเอง แต่ถ้ามีโอกาสที่จะเข้าไปอยู่ในสำนักที่ใหญ่หรือเป็นสำนักที่มีกฎระเบียบที่ดีก็จะสามารถที่จะมีโอกาสที่จะเล่าเรียนและมีโอกาสที่จะฝึกฝนตนเองพัฒนาตนเองสามารถช่วยครอบครัวและสังคมได้แต่ปัจจุบันนี้ต้องเข้าใจว่าเป็นยุคดิจิทัลมีเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาอย่างมากมายมีทั้งจุดแข็งคือทำให้มีการสื่อสารที่รวดเร็วแต่ก็ยังมีจุดอ่อนและอุปสรรคคืออาจจะทำให้เสียสมาธิในการเอาเรียนหรือว่าไม่ได้ควบคุมเวลาในการใช้โทรศัพท์ก็อาจจะทำให้ทำลายสมาธิเพื่อทำให้ไม่สามารถควบคุมตนเองได้จึงเป็นโทษอีกข้อหนึ่งอย่างไรก็ตามการพัฒนาทุนมนุษย์ทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปิดโอกาสศึกษาเล่าเรียนของสามเณรจึงเป็นบทบาทหน้าที่สำคัญที่จะสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาได้เพราะว่าทุนมนุษย์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและพัฒนาได้จึงจะสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2540). พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับสังคายนา) เล่มที่ 12.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา.

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2540). พระไตรปิฎกภาษาไทย(ฉบับสังคายนา) เล่มที่ 12.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา.

นาวาเอกวัชร วัฒนนิรันดร์. (2530). การบรรพชาอุปสมบท. มปท.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2530). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักส์.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2544). พจนานุกรมคำศัพท์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เฟื่องอักษร.

สุนทร บุญสถิต. (2543). สถานภาพและปัญหาของสามเณรในสังคมไทย (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต).

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.